

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора архітектури, доцента СОСНОВОЇ Надії Степанівни
на дисертаційну роботу МАЦЬОХИ Аліни Сергіївни на тему:

«Методи ландшафтної організації буферних зон об'єктів культурної спадщини»

представлену на здобуття ступеня доктора філософії з
галузі знань 19 – Архітектура та будівництво спеціальності
191 – Архітектура та містобудування

Актуальність обраної теми.

Безперечною перевагою роботи є чітке формулювання основного наукового протиріччя між режимами охорони пам'яток культурної спадщини та необхідністю адаптації їх буферної зони до сучасних потреб міста. Саме ця дихотомія «збереження – розвиток» визначає актуальність дослідження та надає йому вагомому практичного значення в умовах модернізації та післявоєнного відновлення українських міст.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій

Результати дослідження було оприлюднено на 9 наукових міжнародних та вітчизняних конференціях та засвідчується 9 одноосібними публікаціями та 8 у співавторстві.

Отримані результати досліджень в сумі з експериментальним проектуванням забезпечили достовірність висновків роботи. Вагомим, в якості апробації встановлених методів ландшафтної організації буферних зон об'єктів культурної спадщини, є участь авторки у розробці довідників з методичних рекомендацій щодо благоустрою та ландшафтної організації паркових зон і громадських просторів міст, а саме: «Довідник з відбудови міст» (2022) та «Довідник з благоустрою парків» (2022).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше:

- включено до класифікаційних ознак об'єктів культурної спадщини ознаку «живі» (які досі використовуються за призначенням), як їхню детермінантну рису, а до їх буферних зон – ознаку «подальшого розвитку». Нові ознаки об'єкта дослідження дозволили виокремити два типи буферних зон (*планувально відокремлений*, коли «живий» ОКС відмежовано від теренів буферної зони мурами чи парканом; *планувально сполучений*, коли сам історичний центр міста є «живим» об'єктом культурної спадщини і його планувальна структура безпосередньо продовжується розплануванням буферної зони);

- опрацьовано *концептуальні моделі* функціонування буферних зон об'єктів культурної спадщини з урахуванням вимог інклюзії, і екологічних вимог в питанні перегріву штучних поверхонь;

- запроваджено поняття «ступеня адаптивності буферних зон об'єктів культурної спадщини» до просторових змін залежно від рівня містобудівних обмежень;

- обґрунтовано оптимальне співвідношення природних і штучних поверхонь, що забезпечує підвищення кліматичної стійкості історичного середовища.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження достатньо повно висвітлені у 17 наукових працях: 4 статті у наукових фахових виданнях України, включених до категорії «Б», 1 стаття у вітчизняному збірнику наукових праць, 3 статті в міжнародних збірниках наукових праць, які індексується в GoogleScholar, а також 9 тез наукових доповідей, які репрезентують наукові дослідження в рамках теми дослідження.

Практичне і теоретичне значення роботи. Теоретичне значення роботи полягає у розвитку понятійно-термінологічного апарату та формуванні підходів до збереження і водночас використання буферних зон пам'яток як складової міського середовища. Практичне значення полягає у розробленні рекомендацій для адаптації міського середовища в межах буферних зон до завдань повсякденного функціонального використання, зокрема в питанні зменшення перегріву міських територій, а також до вимог інклюзивності, що є дуже актуальним для України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Структура дисертації є логічною та послідовною, побудованою за класичною схемою наукового дослідження: від аналізу теоретико-правових засад і виявлення проблематики через формування методичного апарату до розроблення практичних методів та їх апробації.

Загальний обсяг дисертації становить 287 сторінок: з них 182 сторінки основного тексту з рисунками та таблицями та 51 сторінка із додатками; джерельна база дослідження становить 280 одиниць. У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовані мета, об'єкт, предмет та завдання дослідження; означено наукову новизну, методи дослідження та практичне значення роботи; надано інформацію щодо апробації та впровадження отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретико-правові основи та практика ландшафтної організації буферних зон об'єктів культурної спадщини**» досліджено еволюцію підходів до охорони культурної спадщини, проаналізовано нормативно-правові основи формування буферних зон та розкрито їхню роль у сучасних містобудівних концепціях. Особливу увагу

приділено особливостям функціонування та принципам ландшафтної організації багатофункціональних буферних зон у структурі історичних міст.

Відповідно до положень «Оперативного керівництва з імплементації Конвенції про всесвітню спадщину» (2012), серед об'єктів культурної спадщини виокремлено категорію так званих «живих» об'єктів, визначальною рисою яких є безперервне функціонування та інтегрованість у сучасне міське життя.

... Особливо цінним у роботі є виявлення явища функціональної дихотомії буферних зон «живих» об'єктів культурної спадщини, що полягає у необхідності одночасного забезпечення збереження історичного середовища та його активного використання сучасним суспільством. Зазначена суперечність проявляється у конфлікті між охоронними обмеженнями та потребами розвитку міського середовища,

У другому розділі **«Науково-методичні підходи до ландшафтної організації буферних зон об'єктів культурної спадщини»** сформовано науково-методичний апарат дослідження ландшафтної організації буферних зон об'єктів культурної спадщини.

На основі аналізу міжнародного досвіду, проведеного у 1 розділі та натурних обстежень буферних зон українських об'єктів Всесвітньої спадщини удосконалено їх класифікацію за характером функціонального наповнення та доступності. Запропоновано типологію буферних зон за особливостями просторового зв'язку між об'єктом спадщини та навколишнім міським середовищем.

Особливу увагу приділено питанням доступності простору, як єдиному виду втручання в охоронній зоні, що є дозволеним.

У роботі зацентровано увагу на підходах озеленення буферних зон «живих» об'єктів культурної спадщини у завданні забезпечення теплового комфорту в історичному середовищі. Доведено, що застосування озеленення, водних елементів і формування локальних «островів прохолоди» є важливими інструментами покращення мікрокліматичних характеристик охоронних територій, підвищення якості громадських просторів та підтримання належних умов збереження і функціонування об'єктів культурної спадщини.

Як вірний методичний хід слід відмітити, що в основі рекомендацій щодо ландшафтної організації буферних зон пам'яток є їх класифікація.

У розділі проведено якісні ґрунтовні польові дослідження вибірки об'єктів за критеріями, що попередньо визначені авторкою як визначальні в охороні та функціонуванні буферних зон пам'яток. Показники цих досліджень переведено у картографічний матеріал, де пошарово фіксуються дані за кожним з розглянутих критеріїв оцінки міського простору. Такий підхід дав можливість виконання об'єктивного порівняльного аналізу буферних зон різних типів об'єктів.

У третьому розділі «Ландшафтна організація буферних зон як синтез методів збереження та адаптації «живих» об'єктів культурної спадщини» розроблено методичні підходи до ландшафтної організації буферних зон «живих» об'єктів культурної спадщини, які спрямовані на поєднання завдань їх збереження та адаптації до сучасних потреб.

Запропоновано методи просторової оптимізації, просторової акупунктури та «зеленого щита», які забезпечують збалансування природних і штучних компонентів середовища. Розроблено алгоритм прийняття проектних рішень залежно від допустимого ступеня трансформації історичного середовища. Ефективність запропонованих підходів апробовано автором на прикладі буферних зон об'єктів Всесвітньої спадщини України.

Підсумовуючи, сильною стороною роботи є побудова третього розділу, присвяченого синтезу методів збереження та адаптації «живих» об'єктів культурної спадщини. Запропонований автором підхід фактично є відповіддю на виявлене у дослідженні ключове протиріччя між необхідністю охорони культурної спадщини та потребами сучасного функціонування міського середовища.

Позитивно оцінюючи наукове дослідження Мацьохи Аліни, варто зазначити окремі **зауваження, дискусійні положення та побажання:**

1. Структура дисертації є логічною, проте викликає окремі дискусійні питання. Зокрема, другий розділ поєднує методикку дослідження, класифікацію об'єкту, типологію буферних зон, а також сформульовані принципи та прийоми ландшафтної організації територій в межах охоронної зони пам'ятки. Такі різнопланові завдання в одному розділі дещо розмивають межу між етапами аналізу та синтезу і не дозволяють повною мірою простежити, на якій саме дослідницькій базі були сформовані запропоновані принципи.

Окремі підрозділи другого і третього розділів мають часткове змістове перетинання. Зокрема, принципи, прийоми, засоби та методи ландшафтної організації фактично є складовими єдиної системи проектування, проте в роботі вони рознесені між різними розділами, що певною мірою ускладнює сприйняття загальної авторської концепції.

У підсумковому 3-му розділі авторкою все ще розглядаються приклади з досвіду ландшафтного облаштування міських територій. Цей блок досліджень необхідно було завершити у 2 розділі.

Окрім цього, з огляду на заявлену тему дисертації, окремого розгляду могла б заслуговувати проблематика інтеграції запропонованих методів у систему містобудівної документації та механізми регулювання режимів використання буферних зон, що підсилило б прикладне значення отриманих результатів.

2. Разом із безперечними науковими здобутками роботи варто відзначити певну надмірну широту предметного охоплення дослідження.

По-перше, авторкою запропоновано значну кількість методів і підходів до ландшафтної організації буферних зон об'єктів культурної спадщини, серед яких методи просторової оптимізації, акупунктури, ремінісценції, функціонально-площинного розмежування, цитування культурних кодів і т.д., що ускладнює визначення їх ієрархії та практичної пріоритетності. Доцільним видається подальше структурування та узагальнення запропонованого методичного інструментарію з виокремленням ключових методів, які мають найбільший потенціал для впровадження у містобудівну практику.

По-друге, дискусійним є включення до предметного поля дослідження такого широкого спектра питань - від теорії охорони спадщини до мікроклімату і елементів мощення. У результаті фокус роботи частково зміщується від методів ландшафтної організації буферних зон до суміжних проблем урбаністики, благоустрою та кліматичної адаптації міського середовища.

3. Тема роботи сформульована як «Методи ландшафтної організації буферних зон об'єктів культурної спадщини», то формально об'єктом дослідження є усі об'єкти культурної спадщини, яких в Україні є біля 150 тисяч, незалежно від їх статусу. Натомість, емпірична база роботи побудована на об'єктах Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, які є специфічною категорією пам'яток із міжнародними вимогами щодо їх охорони та функціонування буферних зон.

Водночас, як контраргумент на захист вибірки дослідження можна зазначити, що саме об'єкти ЮНЕСКО мають найбільш розвинену систему буферних зон, найвищий рівень регламентації та найскладніші конфлікти між охороною і розвитком, тому вони можуть розглядатися як своєрідна «еталонна модель» для відпрацювання відповідних методів. Тобто відбір групи об'єктів дослідження не є неправомірним, але потребує чіткого методологічного обґрунтування.

4. Результати виконаного дослідження є сильніші за поставлену мету. Мету краще було б сформулювати не як «визначення», а як розроблення та наукове обґрунтування методології, з рекомендаціями доповнень містобудівної документації. Наприклад, «Метою дослідження є розроблення та наукове обґрунтування методів ландшафтної організації буферних зон об'єктів культурної спадщини, спрямованих на узгодження завдань збереження історико-культурної цінності пам'яток із потребами сучасного використання міського простору, а також формування рекомендацій щодо їх врахування у містобудівній та проєктній документації».

5. Серед поставлених завдань відсутнє чітко сформульоване завдання щодо збору, аналізу та узагальнення даних щодо об'єкту дослідження, які стали основою для формування висновків. У роботі виконано базове дослідження, і висновки верифіковані, але в завданні не прозвучало чітко, що необхідно обстежити певну кількість об'єктів, які б забезпечили репрезентативність вибірки за обґрунтованими автором критеріями.

6. В частині методики задекларовано критеріальний аналіз, проте не встановлено вагомості різних критеріїв оцінки, їх кількісний вимір, що переводить дослідження в площину емпіричного дослідження.

7. Відсутність умовних позначень на графічному матеріалі (наприклад, Додатки Е) ускладнює їх прочитання.

Однак необхідно зазначити, що зазначені зауваження не знижують загальної наукової цінності роботи. Особливої уваги заслуговує практична спрямованість роботи, що полягає у розробленні та систематизації методів ландшафтної організації буферних зон, які можуть бути ефективно застосовані у містобудівній та пам'яткоохоронній практиці.

Висновок про відповідність дисертації вимогам МОН. Представлена дисертаційна робота Мацьохи Аліни Сергіївни на тему «**Методи ландшафтної організації буферних зон об'єктів культурної спадщини**» є завершеним науковим дослідженням і за своїм змістом та оформленням відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Отримані у роботі результати є науково обґрунтованими, вагомими, і вирішують проблему дихотомії функціонування буферної зони пам'яток культури засобами ландшафтної архітектури.

Авторка дисертаційного дослідження Мацьоха Аліна Сергіївна заслуговує присвоєння наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування.

Офіційний опонент,
доктор архітектури,
доцент, професор кафедри містобудування
Національного університету
«Львівська політехніка»

Надія СОСНОВА

